

220
Nas jezik

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

scr 2
v 2-4
1950-53

НОВА СЕРИЈА

КЊ. II св. 1-2

LIBRARY
APR 17 1951
Biblioteka Srpske Akademije Nauka

БЕОГРАД
1950

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Српски језик и књижевност у средњој школи	1
2. <i>М. Стевановић</i> : Употреба заменице <i>свој</i>	9
3. <i>К. Тарановски</i> : О једносложним речима у српском стиху	26
4. <i>Аница Шаулић</i> : О значењу речи <i>песшиш</i>	42
5. <i>А. Паунов</i> : Још о ријечи <i>буђ</i>	46
6. <i>И. Сјеговић</i> : „У страха су велике очи“	50
7. Из живота речи: 1. Брашњеница и сл.	53
2. Врсти се, врзати се и врзмати се	55
8. Одговори Уредништва: Омски или омовски?	58
9. Језичке поуке	65

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радосав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Рвнџа

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД — 1950

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА

ОМСКИ или ОМОВСКИ?

У нашим уџбеницима за физику и за електротехнику налазе се изрази *омски ошпор* и *омовски ошпор*. Постављено је питање: који је од та два израза правилан?

По научнику чије је презиме Ом (Georg S. Ohm) дат је закону који је он открио исправан назив „Омов закон“. По Омовом закону дефинисана је једна врста електричног отпора и тај отпор назван је *омски* односно *омовски* отпор.

Реч *омски* могла је доћи као превод француског израза „resistance ohmique“ или немачког израза „ohmische Widerstand“. Придев је саграђен додавањем наставка -ски основи особне именице. Да ли је то исправно — можемо видети ако тај начин применимо на извођење придева од наших особних именица. На пример: да се научник звао Милић, закону који је он открио дали бисмо име Милићев закон, али отпор који се по том закону дефинише не бисмо могли назвати „Милић-ски = милићки отпор“, него бисмо морали рећи „милићевски отпор“. Да се научник звао Тесла, имали бисмо „Теслин закон“ и „теслински отпор“, а не „тесласки отпор“. Ту су односи исти као у ових речи: Ђурђе, Ђурђев (дан), ђурђевски, -а, -о (венац, уранак, месец, киша); Петар, Петров, петровски, -а, -о (сунце, цвеће); Владан, Владанов, владановски, -а, -о (режим); Бог, Богов, боговски.

Према томе, правилно је *омовски ошпор*. Треба тежити да се придев *омски*, који се сада много употребљава, замени правилним обликом *омовски*.

В. В. П.

Умесно је што П. покреће питање правилности и вредности облика овог придева: *омски* и *омовски*. Разуме се, ту се ради о целој једној групи придева који могу имати овакве двојачке облике. Исправно је и његово мишљење да је наше *омски* могло бити направљено према француском *ohmique* и немачком *ohmische*, јер је то вероватно његов пут. Али одмах после тога у свом чланку П. греша кад тврди да је придев изведен од особне именице Ом. Придев *омски* не стоји према особној именици *Ом* која значи научника, већ стоји према именици *ом* која значи јединицу мере отпора у електричном проводнику. Дакле, *ом* је мера и од именице *ом* правилно је направљен придев *омски* наставком *-ски*. Према томе *омски* *ошпор* значи прво онај отпор који се мери омовима, тј. који се одређује омовима, а затим и отпор који има својства и природу отпора који се мери (изражава) омовима, који иде у ону врсту отпора који се мери омовима, дакле припада нарочитој врсти отпора друкчијој од отпора других врста од којих се она одваја. Једном речи, то је отпор коме је *ом* главна и основна карактеристика: Овде нема никаквог директног упућивања на научника Ома, већ на једно његово дело, изум који је овде заступљен називом мере која је у част његову добила његово име. *Ом* је самосталан и засебан појам као што су *и ваџ*, *ампер*, *волт* и др. који носе име свога проналазача. Ти се појмови не мешају с научницима према којима су добили име, јер имају своју самосталност. Дакле, у основи придева *омски* лежи именица *ом* као ознака појма *ом*; и кад се нешто одређује придевом *омски*, онда се тај предмет доводи у везу с појмом *ом*, а не с научником Омом.

Друго је и засебно питање шта значе придеви на *-ски* и у каквом односу то значење стоји према значењу придева на *-овски* (евски). Наше школске граматике при класификацији придева већином придеве на *-ски* убрајају у присвојне придеве. Т. Маретић каже „*-ски* је веома обичан наставак за придеве који значе чије је што“ (Грамматика и стилистика, стр 322). Међутим и старији и данашњи, страни и наши, научници не слажу се са оваквим одређивањем значења ових придева. Лескин каже да је њихово основно значење „бити оне врсте“

које је реч од које је придев изведен. Бругман одређује њихово основно значење речима: значе „приближно оно што значи основна реч“. То је одређивање значења ових придева у најстаријим епохама развитка индоевропских језика, па би од њега могло водити порекло данашње значење наших придева на *-ски*.

Професор А. Белић утврђује ова значења за придеве на *-ски* у савременом књижевном језику¹⁾:

а) *Припадање врсти* предмета који значи основа придева: *београдски живош* = живот оне врсте које је живот у Београду, као у Београду; *дивска снага* (и дивовска снага) = онаква снага каква је снага дивова; *зидарски посао* = посао који припада врсти послова које раде зидари; *Пророчке речи* = речи које су оне врсте које су речи пророка; *глумачке способности* = способности које су по врсти као способности глумаца;

б) *својствено предметима дане врсте* коју обележава именица од које је придев: *паланачки живош* = живот својствен паланкама, са особинама које су типичне за живот у паланкама; *сеоска учитељица* = учитељица са особинама које су карактеристичне за учитељице које живе и раде у селима

в) *слично предметима дане врсте* коју обележава именица од које је придев: *анђелски лик* = лик сличан лику анђела; *војничка блуза* = блуза слична (по кроју) блузи коју носе војници; *сиренски гласови* = гласови слични гласовима сирена, *мајмунска похлепа* = похлепа као у мајмуна;

г) *диференцирање (одвајање) дане врсте* од предмета друге врсте: *барски гас* (врста гаса), *школска клупа* (врста клупе), *горска болест* (epilepsia), *бодачки вез* (врста веза), *српски сир*, *жујско вино*, *зимски капуш*, *кухињски нож*, *смедеревско вино*, *омски оштор*, *рендгенски зраци*, *ашомска бомба*, *шумска шљука* итд;

д) *у усамљеним (изузетним) случајевима припадање оном предмету* који је у основи именице од које је придев образован: *Смедеревски град*, *Силишка лука*, *дивски сшарешина*

¹⁾ Наука о грађењу речи, издање Научне књиге, Београд 1949. стр. 180—186.

(старешина дивова), *Београдска сџаница*, *Аранђеловачки ки-сељак*, *ремска кашедрала* итд.

Као што видимо, само значење под д) је присвојно значење, а сва четири друга нису присвојна значења. Значење под а) показује припадање, али не припадање предмету, већ припадање целој врсти. Дакле, то значење претставља присвојно значење нарочите врсте које прелази у значење квалитета. Такве природе су у основи својој и друга три значења која су за њим наведена. Сва та значења значе неки однос (припадања, својства, сличности, одвајања) даног *предмета* према целој *врсти предмета* која је означена именицом од које је образован придев на *-ски*.

Какав је међусобни однос ових значења код придева на *-ски*? Ретко је само једно значење везано за један придев, већ се обично преплићу по неколико њих у једном истом придеву, па их је тешко разграничити; исп.: *Београдски град* (присвојно), *београдски живош* (припадање врсти), *војничка блуза* (припадање врсти, врста блузе и блуза слична таквој), *дивски старешина* и *дивска снага*, *школска клуба* и *школска учioniца*, *рибарски живош*. Професор А. Белић каже: „придеви на *-ски* могу имати у нашем језику и сва поменута значења, а могу имати и само нека од њих. То значи да се друга, у зависности од именица од којих се придеви граде или са којих других разлога, још нису потпуно развила“ (исто дело, 182). Овде треба истаћи да је некад суфикс *-ски* структуралне природе као што је такав обично придевски наставак *-ни* у нашем језику. Тада придеви на *-ски* претстављају само придевску реч према својој именици, а значења су им врло различита и не могу се дефинисати уједно: *Церска бишка*, *Колубарска бишка*, *солунски фронт*, *вољски миш* (: кућни миш), *балска хаљина* (: кућна хаљина), *бензински мотор* (: моторни воз), *ракиска пијаца* (: сточна пијаца), *винарски трговац* (винар трговац). Видимо да ови придеви прелазе у групу под г) значећи све више врсту.

Ова анализа значења придева на *-ски* показује нам да у њиховој основи лежи једно значење *плуралишета* које је у сваком појединачном од њих и које чини њихову основну

карактеристику. То значење плуралитета код придева на *-ски* одређује од којих се именица могу градити ови придеви. Оно даје могућност да се ови придеви граде првенствено од заједничких именица, уколико за то не служи наставак *-ни*. Особне именице, према могућности грађења од њих придева на *-ски* (тј. у зависности од природе њиховог значења), можемо овако поделити:

а) На оне које значе народност или становника покрајине и места; од њих се лако граде придеви на *-ски*: *српски* (Србин), *бугарски* (Бугарин), *француски* (Француз), *грузански* (Гружанин), *бачвански* (Бачванин), *мачвански* (Мачванин), *чачански* (Чачанин), *ваљевачки* (Ваљевац), *неготиначки* (Неготинац) и др. Некада овакви придеви стоје према земљи или месту становника односно народа: *италијанско поднебље* (Италија), *грузанска шљива* (Гружа), *бачванска* (и *бачка*) *равница* (Бачка), *мачванска равница* (Мачва), *чачански* (Чачак), *ришњански* (Ришањ) и др.

б) На оне које значе географске објекте; од њих се лако граде придеви на *-ски*, али њихово значење претставља помешано присвојно значење и значење врсте које је чешће код ових придева; исп.: *Београдски град* и *Београдски живош*, *Сјлишска лука* и *сјлишске ноћи*, *руднички огранци* и *руднички ваздух*, *савска вода* (припадање и врста), *ужичка црква* и *ужичка пршуша* и др. Мешање ова два значења долази и из разлога који смо поменули у претходној тачки — замењивање појма становника појмом земље, покрајине, места, и зато што се често придеви за место образују од имена њиховог становника; исп.: *грузанска песма* и *грузанска равница*, *чачанске улице* и *чачански сир*, *мачвански говор* и *мачвански волови*, *колубарски волови* и *Колубарска бишка*. Именице ове врсте значе сложеније појмове, имају множинско значење извесне врсте, које им долази од изједначавања са значењем њихових становника.

в) На оне које значе лица и које претстављају праве сингуларне именице; од њих се скоро никако не граде придеви на *-ски*. Њихово значење то не допушта. Што имамо *наполеонски*, *сшаљински*, *драконски*, *демоштенски*, *илаштонски*,

*мичурински*¹⁾ и др., то је отуда што су они нарочито условљени: име лица постаје ознака једне посебне врсте, оно се испуњава специјалним новим значењем. Зато ови придеви добијају значење извесне врсте као и сви други придеви на *ски*: *наполеонска бишка* — велика битка, оне врсте које су биле Наполеонове битке, *демосџенски говор* — говор оне врсте које су били Демосџенови говори.

Придеви на *-ски* од наших личних имена врло се ретко граде. Њихово грађење условљено је особитим значењем личног имена или боље рећи променом у значењу личног имена као што смо горе рекли о томе: *пашићевска политика* — политика оне врсте каква је била Пашићева, *владановски режим* — режим оне врсте какав је био Владанов, *цукићевски пропис* — пропис оне врсте какве су били Цукићеви, *вуковски подухват* — подухват оне врсте које су били Вукови подухвати, *цвијићевски радови* — радови оне врсте које су били Цвијићеви радови и сл. Значења ових придева иста су као значења придева напред изнетих, али њихов облик није исти: они су постали преко присвојних придева на *-ов (ев)*, што још боље илуструје значење њихово.

Од заједничких именица има доста придева на *-ски* који су постали од готових присвојних придева на *-ов (ев)*, *-ин*, *-јв*. Они су и послужили као морфолошки ослонац за грађење придева на *-ски* од наших имена лица. Но њихово значење је исто као и свих других придева на *-ски*, „оне врсте коју значи основна именица“: *поповски*, *воловски* (и волујски), *дивовски*, *врачевски*, *крљевски*, *беговски*, *кумовски*, *дахински* (од дахијин, данас обичније дахиски од дахија), *агински*, *газдински*, *шумадински* (од Шумадијин, исп. Шумадинац, данас обичније шумадиски од Шумадија) и др.

Посебне облике претстављају придеви у примерима: *ђурђевска киша*, *петровске врућине*, *мрашинске ноћи*, *ивањско цвеће*, *јовањски мразеви* и сл., јер су они направљени према именима празника Ђурђевдан, Петровдан, Мрагиндан, Ивањдан, Јовањдан. Они могу бити и са пуним именом: *ђурђевдански*,

¹⁾ Ови придеви у руском имају и присвојно значење, у нашем језику немају.

петровдански итд. Ови придеви стоје према празницима, а не према Ђурђу, Петру, Мрати, Јовану, Ивану и онда када гласе као у првом наводу.

Зато је погрешно када П. придеве *омовски* и *владановски* доводи у везу са *ђурђевски* и *пешровски*, јер први стоје у односу са особним именицама које су имена лица, а не празника, те према томе то нису исти односи како он каже. Привидно (по облику) то су исти односи, али у значењу нису исти, а значење је важније од самог облика. *Ђурђевски уранак* не значи ни *Ђурђев уранак* ни уранак оне врсте какав је *Ђурђев уранак*. За изведене речи увек је најглавније према којој речи оне стоје у нашем језичком осећању.

И. Шевовић